

УДК 069.01:738(477)(092)

О.Г. Ликова

МУЗЕЄФІКАЦІЯ ПРИВАТНОЇ ЗБІРКИ РОДИНИ КИТРИШІВ ЯК СПОСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ГОНЧАРНОЇ СПАДЩИНИ МАЙСТРА

У статті порушено питання долі приватних колекцій кераміки в Україні. Зроблено огляд подібного зібрання видатного опішненського гончаря Михайла Китриша. Майстер спільно з дружиною Галиною Китриш упродовж багатьох років збирали власні глиняні вироби, що стали основою приватного музею. Нині подальша доля зібрання не визначена.

Ключові слова: Михайло Китриш, Галина Китриш, гончарство, кераміка, глиняний виріб, приватний музей, архів, музеєфікація, Опішне, Україна.

Приватне колекціонерство в Україні має давню історію. Передуючи виникненню державних музеїв, саме приватні збірки, здебільшого, ставали основою майбутніх музейних колекцій. Проте, донині історія приватного колекціонування кераміки залишається маловивченою. Особливо актуальним нині постає питання збереження та подальшої долі збірок кераміки після смерті власників. Одним із способів їх музеєфікації стало створення меморіальних музеїв-садиб відомих народних майстрів, у тому числі й гончарів.

В Україні подібні заклади почали створюватися у другій половині 1980-х років, в умовах так званої «суспільної перебудови» [3, с. 10]. Причому, цей тип музеїв притаманний лише для України. Найбільше їх сконцентровано в Опішні, що на Полтавщині. На початок 2019 року лише тут у структурі Національного музею-заповідника українського гончарства повноцінно функціонує три подібних музеїв-садиб – Меморіальний музей-садиба гончарівни Олександрі Селюченко, Меморіальний музей-садиба гончарської родини Пошивайлів, Меморіальний музей-садиба філософа й колекціонера опішненської кераміки Леоніда Сморжа.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується актуалізацією проблеми створення музеїв кераміки, виокремлення керамологічних колекцій із музейних та приватних зібрань. Проте, існуючі праці лише частково висвітлюють питання музеєфікації саме гончарної спадщини України. Найчастіше вони присвячені або розбудові музейної мережі у країні загалом, або ж опису основних етапів формування колекцій кераміки певного регіону в окремо взятому музеї. Тим більше немає жодної праці, присвяченої музеєфікації гончарної спадщини опішненського гончаря Михайла Китриша, творчість якого визнана як на державному рівні, так і за межами України, як класика сучасної опішненської кераміки.

Вироби кожного гончаря різняться асортиментом, формами, способами декорування, мають технологічні особливості, отже, містять значний обсяг інформації, яка дозволяє не лише простежити еволюцію майстра, а й визначити регіональні особливості гончарного ремесла, проаналізувати ступінь взаємовпливу традицій і нова-

торства у творчості майстрів, вивчити численні етнологічні проблеми з огляду на важливість кераміки як історичного джерела. Тож, питання музеєфікації гончарної спадщини України з метою її збереження для нащадків нині вкрай актуальне.

Михайло Єгорович Китриш (21.10.1936 р. н.) виготовляв традиційний для народного гончарства Опішного посуду (гличики, горщики, макітри, миски, вареничні, чайні та кавові набори тощо), дитячу іграшку, свічки, вази, настінні тарелі, скульптуру. Гончар працював разом із дружиною Галиною Сергіївною Китриш (03.07.1939–20.07.2016), яка прикрашала твори чоловіка мальовкою. При вивченні персональної колекції кераміки родини Китришів у фондах музею в Опішні, привертає увагу той факт, що у ній переважають зооморфні посудини, вази та свічки. Саме цим формам віддавав перевагу майстер у творчій роботі. Прикметно, що збірка виробів Михайла Китриша, яка нині зберігається у Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному, найбільша в Україні – понад 330 одиниць зберігання. Основна частина виробів передана до колекції музею-заповідника самим автором [1].

Вдома Михайло Китриш, у період роботи на заводі «Художній керамік», почав формувати колекцію власних виробів, яка з часом переросла у солідний приватний музей, де знаходяться лише вироби подружжя Китришів. Визначальною рисою цього домашнього музею була його плинність, адже наявні в колекції вироби господарі завжди дарували гостям і знайомим. Порожні місця заповнювали новими, «свіжішими» творами. Відносна стабільність почалася з часу втрати працездатності гончаря. Майстер уже не працює, тому нині не роздає творів з власної колекції.

На кінець 2016 р. приватна збірка родині Китришів нараховувала понад 200 предметів. Це – зооморфні скульптури, вази, посуд, іграшки, свічки, куришки, кашпо тощо. Загалом усі види творів, які виготовляв Михайло Китриш, представлені у його колекції. Прикметно, що переважають у збірці зооморфні посудні форми («бик», «кін», «козел», «півень»), вази та свічки, що становить майже половину збірки. Така ситуація є досить зрозумілою і має кілька пояснень. 1 травня 1970 року на Опішнянському заводі «Художній керамік» була утворена художньо-експериментальна творча лабораторія. Художники, які працювали у лабораторії, були відібрані з кращих майстрів заводу. Вони набули статусу «творчий майстер» і мали працювати «над відновленням та вдосконаленням традицій форми та розпису в опішнянській кераміці, створювали власні формотворчі та орнаментальні композиції». Праця творчого майстра відрізнялася від роботи простого гончаря – він мав можливість експериментувати з глиною, норма була меншою, надавався додатковий «творчий день». Свого часу у цій лабораторії працював і Михайло Китриш.

У 1969–1971 роках головний художник заводу «Художній керамік» Петро Ганжа ініціював прийом місцевих

майстрів до Національної спілки художників України, що вимагало створення виставок. Це диктувало потребу урізноманітнення виробів, набуття авторського почерку. Михайло Китриш був одним з небагатьох гончарів, хто мав власне горно. У вільний від роботи час він працював удома, тому міг вільно експериментувати з формами, поливами, не переймаючись заводською нормою та стандартами. На виставки ж творів народного мистецтва автор подавав, переважно, зооморфний посуд, вази, свічники, тарелі. Саме тому цим формам опішнянський гончар надавав перевагу.

Цінність приватної колекції Михайла Китриша для музеїв ще й у тому, що у ній є роботи майстра 1970-х років, яких майже не збереглося. У музейних колекціях переважають твори 1980–1990-х років і майже немає раних робіт гончаря, які можна побачити лише на поодиноких фотографіях. Наприклад, першого коня зафіксовано на фото з приватного архіву майстра, яке датовано 1962 роком. У жодному українському музеї немає таких давніх його робіт. Хоча це пояснюється тим, що музеї збирають вироби лише відомих майстрів. До часу ж їхньої популярності початкові твори «не доживають».

Одночасно у колекції Михайла Китриша є унікальні вироби, яких не побачиш у жодному музеї України. Зокрема, майстер свого часу практикував фіксування своїх відвідувачів. У нього є спеціальний зошит – своєрідна «книга відгуків відвідувачів», де люди, які приїздили до майстра, залишали свої враження про вироби, побачені у його оселі. Після кожної закордонної делегації Михайло Китриш робив символічний виріб з глини (переважно, вазочка чи тиква), на тулуб якого наносив ритований напис, що містив у собі повну дату і країну, з якої були гості. Наприклад: «27.VIII.1984. Японія – Опішня». Згодом, після висихання вироби покривалися поливою і випалювалися. За такими творами частково можна простежити географію відвідувачів опішнянського гончаря.

Крім кераміки, у гончаря зберігаються його інструменти та пристрої – гончарні ножки, стеки, гончарний круг, горно тощо. Вони б доповнили його персональну колекцію у Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному, та й у інших музеях також.

Наприкінці слід акцентувати увагу ще й на величезному приватному архіві родини Китришів. Із середини 1960-х років Михайло Єгорович почав брати участь у різноманітних обласних, всеукраїнських та міжнародних виставках, і майже на всіх його глиняні твори були відзначені різноманітними нагородами. Усі грамоти, дипломи, відзнаки, почесні нагороди тощо, яких нині нараховується близько ста одиниць, збережені й доступні для опрацювання науковцями – самі оригінали зберігаються у приватному архіві Михайла Китриша, ксерокопії – у Національному архіві українського гончарства Національного музею-заповідника українського гончарства. За цими документами можна вивчити виставкову історію творчості Михайла Китриша.

Крім того, усі виставки народної творчості супроводжувалися публікацією каталогів представлених виробів, що також сприяє атрибуції глиняних виробів народного майстра. Частина цих каталогів є у самого гончаря. Із примірниками майже усіх каталогів можна ознайомитися у Гончарській книгозбірні Національного музею-заповідника українського гончарства.

Великий масив матеріалу в приватному архіві Михайла Китриша становлять фотографії, на яких зафіксовано як членів родини гончаря в різні часи, так і різноманітні свята й урочистості, що відбувалися у його житті. Також Михайло Єгорович зберігає ксерокопії статей, де згадується його ім'я та є фотографії власних виробів. До речі, саме за цими фотографіями можна простежити розвиток творчого пошуку майстра з перших років його гончарної діяльності.

На сучасному етапі питання подальшої долі колекції і архіву родини Китришів не обговорюється, тому залишається відкритим. Михайло Китриш не хоче «прощатися» зі своєю збіркою: «Оце хай стоятиме воно поки той, як пам'ять. А тоді після мене вже хай хто як хоче, так і розпоряджається» [5]. Тож музеєфікація приватної збірки родини Китришів нині постає вкрай актуальним питанням у плані збереження унікальних зразків сучасного гончарного мистецтва для нащадків. Маємо надію, що родина Китришів не розпорозить свою колекцію та передасть її до фондів музейного закладу, як це зробив львівський колекціонер Іван Гречко. У березні 2013 року він подарував свою унікальну колекцію гуцульських і покутських ікон на склі Українському Католицькому університету, який цією збіркою започаткував власний мистецький музей [2, с. 8], хоча ще 2006 р., під час спілкування з ним автора статті однозначно стверджував, що передавати свою колекцію державному музею він не планує [4].

Як завжди, час вносить свої корективи. Сподіватимемося, що й приватна колекція родини Китришів та їхній приватний архів будуть у повному обсязі передані до музейних фондосховищ і музеєфіковані за всіма правилами архівно-фондової роботи.

ПОСИЛАННЯ

1. Інвентарні книги // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному.
2. Пастернак Н. «Червоні образи» – в постійній експозиції // Культура і життя. – 2013. – № 9. – 1 березня.
3. Пошивайло О. Музейний ландшафт гончарської України // Український керамологічний журнал. – 2003. – № 2–4. – С. 5–24.
4. Розмова з Іваном Гречко. 11–22.07.2006 // Приватний архів автора.
5. Розмова з Михайлом Китришем. 8.10.2010 // Приватний архів автора.

Лыкова О.Г. Музеефикация частного собрания семьи Китришей как способ сохранения гончарного наследия мастера
В статье затронут вопрос судьбы частных коллекций керамики в Украине. Сделан обзор подобного собрания выдающегося опішнянского гончара Михаила Китриша. Мастер общился с женой Галиной Китриш на протяжении многих лет собирали собственные глиняные изделия, которые стали основой частного музея. В настоящее время дальнейшая судьба собрания не определена.
Ключевые слова: Михаил Китриш, Галина Китриш, гончарство, керамика, глиняное изделие, частный музей, архив, музеификация, Опішня, Украина.

Lykova O.H. Muzeefikation of private collection of family of Kytrysh as method of maintenance of the pottery inheritance of master

In the article the question of fate of private collections of ceramics in Ukraine is broken. The review of similar collection of prominent potter from Opishne Mykhajlo Kytrysh is done. Master together with his wife Halyna Kytrysh collected own clay wares during many years that became basis of private museum. Presently further fate of collection is not defined.

Key words: Mykhajlo Kytrysh, Halyna Kytrysh, pottery, ceramics, clay good, private museum, archive, muzeefikation, Opishne, Ukraine.

01.03.2019 р.

УДК 908:929::069.1(477.41-21)НІЕЗ

В.М. Ткаченко
Н.Л. Заїка

МИХАЙЛО СІКОРСЬКИЙ – ПОГЛЯД У МУЗЕЙНЕ МАЙБУТНЄ ПЕРЕЯСЛАВА

У статті розглядається бачення Михайла Івановича Сікорського – відомого музеєзнавця, творця Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» на розвиток музейної справи у Переяславі, створення експозицій та туристичної інфраструктури міста. Вперше публікуються відповідні документи, пропозиції щодо втілення цього задуму.

Ключові слова: Переяслав, Михайло Сікорський, туризм, музей, експозиція, документ.

«Десятиліття багатогранної творчої праці Михайла Івановича Сікорського були сходженням на духовну Говерлу нації, вагомим внеском у культурний розвиток краю. Видатний поет і громадський діяч Б.І. Олійник писав: «Михайло Сікорський – сподвижник перед Богом і тому його можна долучити до рівно-апостольських світочів нашої держави». Його внесок у розвиток національної культури – переяславський музейний скарб – збагатив духовну спадщину українського народу, підніс її до світових вершин» [6, с. 6] Так про Михайла Івановича висловився колишній Міністр культури України, доктор історичних наук, професор Л.М. Новохатько.

Постать М.І. Сікорського – неординарної особистості, науковця, музеєзнавця, творця Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» – завжди викликала інтерес у багатьох відвідувачів створених експозицій та дослідників народної культури. Феномен бачення і розуміння необхідності збору тих чи інших музейних експонатів, а надалі – кропітка робота над тематичними музеями для всестороннього розкриття традиційної культури українців, викликає захоплення і водночас зацікавлення особистістю Сікорського.

Серед дослідників, які намагалися висвітлити життєвий та творчий шлях Михайла Сікорського, можемо назвати М. Махінчука, який підготував біографічне видання [3; 4]. У 2014 році Л.В. Согою захищено дисертацію «М.І. Сікор-

ський: інтелектуальний портрет краєзнавця, організатора музейної справи в Україні (1950-і рр. – поч. XXI ст.)» [9]. Біографічні відомості були надруковані В. Ткаченком, Р. Бондаренко [1]. У 2017 році побачила світ монографічна праця Ю.С. Фігурного [10]. Т. Грудевич розглядалася музейна тематика у листуванні М.І. Сікорського [2]. Всебічний внесок Михайла Івановича Сікорського в розвиток вітчизняної культури, пам'яткоохоронної справи, музейництва висвітлюється в колективній монографії «Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу» [5], яка була підготовлена науковцями Заповідника до 90-річчя від дня його народження. Проте, багато сторінок його життєдіяльності, поглядів, думок, бачення розвитку музейної галузі та й самого Переяслава залишаються ще недостатньо вивченими, тому потребують подальших фахових студій.

Метою нашої статті є продовження дослідження діяльності М.І. Сікорського з розвитку музейної галузі та створення туристичного комплексу у Переяславі-Хмельницькому. Основним завданням є публікація невідомих документів, введення їх до наукового обігу.

Михайло Іванович Сікорський (13.10.1923–27.09.2011) – український історик, етнограф, музеєзнавець, археолог, подвижник національно-духовної справи, Почесний член Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Заслужений працівник культури УРСР (1966), Почесний громадянин міста Переяслава-Хмельницького (1984) та Останкінського району м. Москви (1997), доцент Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди» (1996), Почесний Академік архітектури України (1998), Почесний діяч Єврейської ради України (1999), Лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка (1989), Лауреат премій ім. Дмитра Яворницького (1993), ім. Володимира Вернадського (2001), «Гордість України» (2003), Герой України (2005).

Подвижницька і наукова діяльність Михайла Сікорського пошанована високими державними нагородами: Почесною грамотами Президії Верховної Ради УРСР (1983), Кабінету Міністрів України (1998), Київської обласної державної адміністрації (2001); Орденами Трудового Червоного Прапора (1976), Жовтневої революції (1986), Богдана Хмельницького (1995), Ярослава Мудрого V ступеня (2001), Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого (2003), козацькими Бронзовим (2005) та Срібним Хрестами (2008) та «Золотою Зіркою Героя України» (2005) [1].

У статті «Людина-легенда» голова ГКПО «Переяславський скарб» Тарас Нагайко пише: «Творчий шлях Михайла Івановича Сікорського – це ціла епоха, увінчана численними подіями, творчими ініціативами, задумами та звершеннями. Сьогодні кожен може впевнено сказати: якби не було М.І. Сікорського, то й Переяслав, вочевидь, не називали б шанобливо «місто музеїв», а його неповторна тисячолітня аура не набула б такої винятковості, що вирізняє це прадавнє місто з-поміж інших українських міст та містечок. Невипадково відомий український літе-